

Dr KALMI BARUH

Dr Kalmi Baruh

Kad su se u proleće 1945 godine pobjedonosne savezničke trupe razlile po cijeloj Njemačkoj da okončaju krvavi rat koji su nacistički agresori nametnuli miroljubivim narodima Evrope, — uputila se je grupa iz ropstva oslobođenih jugoslovenskih oficira, Jevreja, u Bergen Belzen da tamo potraže i ukažu nužnu pomoć Kalmiju Baruhu za kojega su doznali da se, pored drugih Jugoslovena, nalazi u tom logoru smrti, bolestan od pjegavca. Našli su ga još živa ali tako iznemogla bolešću, patnjama i mučenjima da je za par dana izdahnuo. Njegovo mrtvo tijelo, sa truplima drugih nesretnika koji su istog dana izdahnuli, bačeno je na gomilu koja je stalno rasla i u nebo

stršila kao nijemi protest protiv tiranije i bezumlja koji su čitav decenij carovali u srcu „civilizovane“ Evrope. Tako je skončao svoj život Dr. Kalmi Baruh, napredni prosvjetni radnik, književni kritičar, učeni filolog i hispanolog iz Sarajeva.

Dr. Kalmi Baruh rodio se je u Sarajevu pred kraj 19 vijeka. Bosna i Hercegovina već se je nalazila gotovo dva decenija pod austriskom okupacijom i doživljavala prve radosti i razočarenja u dodiru sa evropskim životom, koji se pretakao u nju kroz političku i ekonomsku penetraciju Austriske carevine i kroz kulturtregersku misiju njenih činovnika. Sredina bosanskih Jevreja-Sefarada u kojoj se rodio i odrastao Kalmi Baruh provela je nekoliko vijekova u letargičnoj uspavanosti Balkana i Orijenta. Njene životne forme

bile su (kako sâm kaže) odbлесак jedne naročite duhovne (jevrejsko-galutske) i jedne materijalne (balkansko-levantske) kulture. I sada, pred raskriljenim vratima Evrope, ta sredina po istoj zakonitosti podvrgnuta je bila procesu preobražaja i primorana da traži nove oblike života i djelovanja, ako nije htjela da zaostane u novim političkim i društvenim uslovima za svojom jugoslovenskom okolinom koja je već počela da živi novim i brzim tempom modernog vremena.

Kalmi Baruh pripadao je drugoj generaciji Sefarada koja se je školovala u evropskim školama. Ta generacija, kao i ona pred njom!), učila je sa ozbiljnošću i gotovo fiziološkom gladi za saznanjem, koja je tako svojstvena mladim ljudima iz primitivnih sredina koji po prvi put dodu u dodir sa civilizacijom mnogo razvijenijom nego što je njihova. Zadatak tih prvih naraštaja naših školovanih ljudi („los doctores“) nije bio nimalo lak. Njima je palo u dio da omoguće sefardskoj sredini da učini onaj dijalektički skok koji je značio brzi prelaz iz primitivnih, polufeudalnih prilika gotovo prirodne privrede u kojima je živela Bosna i Hercegovina pod Turskom imperijom; u složeni mehanizam privrednih i društvenih odnosa koje je stvarao jaki trgovački kapital sa zapada i počeci industrijalizacije jedne rudnim blagom i šumama bogate zemlje. Uporedo trebalo je težiti ka tome da se i kulturni lik bosanskog Sefarda oslobodi novoj društvenoj stvarnosti i bar donekle približi evropskom standardu. Da se je u tome prilično uspjelo i da su bosanski Sefardi u kratkom vremenu mogli da se u kulturnom pogledu harmonično srode i izjednače sa jugoslovenskom kulturnom sredinom treba zahvaliti u prvom redu pregaocima, među kojima Kalmiju Baruhu svakako pripada istaknuto mjesto.

Životni put Kalmija Baruha, ako izdvojimo njegov tragični završetak koji je ušao kao osnovni elemenat u savremenu dramu čovečanstva, nije se mnogo razlikovao od toga života drugih naših intelektualaca njegove generacije. Srednju školu završio je u Sarajevu (1917 godine) te je još gotovo kao dječak učestvovao u Prvom svjetskom ratu i proveo dvije godine u ruskom zarobljeništvu. Studirao je u Zagrebu, Beču i Parizu. U Beču je doktorirao 1924 godine. Izvjesno vrijeme proveo je na filološkim i književnim studijama u Berlinu i Madridu. Naročito nešto duži boravak u Madridu značio je mnogo za ono područje njegovog duhovnog stvaranja, kome je posvetio najradinije i najzrelije godine života, a to je: izučavanje španskog jezika i književnosti, jezika i narodne pjesme Sefarada. U Madridu sistematski je sabirao i studirao materijal koji će mu kasnije poslužiti za niz književnih eseja i rasprava i za mnoge članke u kojima je objašnjavao političke i društvene pojave zemlje koja se nalazila u osvitlu građanske revolucije. Njegov boravak u sunčanoj Španiji vezan je također za mnoga poznanstva sa njenim tada naj-

¹⁾ Iz prve generacije treba spomenuti neke najistaknutije: Dr Vitu Kadjona, Dr Isaka Samokovliju, Dr Vitu Alkalaja, Dr Samuela Pinto, Dr Avramu Baruhu, ing. Sumbula itd.

istaknutijim i najnaprednijim duhovima, sa kojima je i po povratku održavao vrlo živ kontakt. Do izbijanja rata u 1941 godini živio je kao profesor u Sarajevu, gdje je neumorno radio, studirao i pisao. Pripadao je grupi intelektualaca (većinom srednjoškolskih profesora) koja se kupila oko sarajevskog časopisa „Pregled“ i koja je u doba najcrnje političke reakcije hrabro ispovijedala i borila se za napredna demokratska shvatanja. Tu grupu, gotovo cijelu, fašistički okupator planski je istrijebio već u početku rata, smatrajući valjda da će time obezglaviti intelektualne vođe snaga narodnog otpora u Bosni i Hercegovini. Kalmi Baruh je nakon kapitulacije Italije uhvaćen od Nijemaca na Cetinju, kamo se bio sklonio sa svojom braćom ispred progona ustaša, i doveden u Bergen Belzen. Tamo je izložen mučenjima gladi, prisiljavan na ropski rad i u svom dostojanstvu čoveka ponižavan do skota. Tijelo, savladano pjegavcem, nije iza Oslobođenja bilo više u stanju da primi hranu ali mu se je duh ipak okrijepio radošću saznanja da je fašistički napadač pretrpio poraz i vojnički slom na svim ratištima svijeta.

Duhovna baština Kalmija Baruha rasuta je po mnogim časopisima, revijama, almanasima i godišnjacima, našim i stranim. Objavio je mnoge rasprave, eseje i kritičke prikaze u „Srpskom književnom glasniku“, sarajevskom „Pregledu“, u publikacijama jevrejskog prosvjetnog društva „La Benevolencija“, muslimanskog prosvjetnog društva „Gajret“, u „Jevrejskom Glasu“, „Židovskoj svijesti“, „Židovu“, „El mundo Sefardi“ i drugim. Pripadao je i izabranom krugu saradnika poznate „Akademije znanosti i umjetnosti“ i „Revista de Filología Espanola“ u Madridu. Od sistematskih djela, osim doktorske teze, objavio je u Berlinu knjigu o španjolskim idiomima koju je tadanja naučna kritika naročito pozdravila i istakla njen značaj. Njegova rana smrt prekinula je rad na mnogim nedovršenim i neobjavljenim studijama za koje je bio pripremio materijal, pribirajući ga i sređujući ga brižljivo i sistematski. Poslije njegove smrti, izdavačko preduzeće „Svjetlost“ iz Sarajeva objavilo je 1952 godine u posebnoj knjizi njegove eseje i članke iz španske književnosti. U „Spomenici palih pisaca“ 1941—1945 koja je povodom proslave 10-godišnjice ustanka naroda Bosne i Hercegovine objavljena 1952 godine u Sarajevu, u izdanju „Svjetlosti“, našla su mjesta (pored biografskih podataka o njegovom životu i djelima) i dva njegova rada o rodonačelniku klasične nacionalne drame Španije, Lope de Vega, i o španskim književnicima u Građanskom ratu.

Životno delo Kalmija Baruha mnogostrano je. Ono obuhvata njegove radove na raznim područjima duhovne aktivnosti (naročito na području književne kritike i filologije), njegovo djelovanje jevrejskog javnog radnika i njegov rad prosvjetnog i kulturnog radnika u sarajevskoj sredini.

Od prirode nadaren jakom inteligencijom, već od mladih dana pokazuje razvijen smisao za knjigu i za sve što se zbiva na planu duhovnog života čoveka. To je bio vjerovatno i razlog što se je, iako je završio realku, posvetio humanističkim naukama. Tek na visokim

školama otkriveni su mu široki vidici i prostranstva ljudskog saznanja u koja je njegov uvijek znatiželjan duh uronio sa strašću čovjeka koji se boji da neće za života stići da pročita i sazna sve što je ljudska misao stvorila. Iako mladom čoveku, koji se osmjelio da se vere po vrletima do kojih uzlazi ljudska misao i da sa njom silazi u bezdane ponora, prijeti stalna opasnost da zaluta i da se izgubi u labirintima njenih skrovišta, ipak se Kalmi Baruh nije, kao što je to bio slučaj sa mnogima od njegove generacije, razbolio od bolesti vijeka (mal du siècle), nije ga savladao nikakav Weltschmerz, nije postao ni skeptik ni očajnik-pesimista. Njegov realističan i trezven duh uvijek ga je izvodio na sigurne staze pozitivnog stvaralaštva. Temeljit i svestran, kakav je bio, vrlo brzo je upoznao najznačajnija književna djela vodećih evropskih nacija. Vremenom, kao svoju specijalnost izabrao je jezik i književnost romanskih naroda. Ipak, sa najviše mara i ljubavi posvetio se je izučavanju jezika i književnosti naroda Španije. Rijetko je ko od književnih kritičara i ljudi od pera na Slavenskom jugu (u Jugoslaviji teško da mu je bilo premca) tako duboko i tako temeljito poznao Španiju, njenu istoriju, život njenih naroda i njenu književnost kao Kalmi Baruh. Upravo zadivljava koliko je taj čovjek, inače slaba zdravlja i nježne tjelesne konstrukcije, pročitao i savladao materijal i sa kolikom je smjelošću proširivao područje svojih književnih studija. I to ne radi zadovoljstva erudite i književnog sladokusca da poznaje stvari bolje i podrobnije nego drugi, nego radi stvaranja i davanja sinteza znalačkih, dubokoumih. Njegov analitički duh nije se zadovoljavao da obradi samo jedan vremenski period ili možda jednu granu te književnosti (a i to bi bilo od značaja) nego se sigurno kretao kroz stoljeća književnog stvaranja tri Španije: hrišćanske, mavarske i jevrejske. Osam vijekova književne Španije, preko kojih vrijeme lagano prevlači plašt istorije, iskrsavaju i žive snažnim i bogatim životom u esejima i kritičkim prikazima Kalmija Baruha. Lope de Vega i Calderon de la Barca, Majmonides i Halevi, Abenarabi i Abenabas postaju nam bliski i savremeni kao Unamuno, Palacio Valdés, Machado ili Federico Garcia Lorca. Ali ne samo za istorisku i književnu Španiju nego i za duhovna, politička i društvena zbivanja savremene Španije Kalmi Baruh pokazuje živo interesovanje, o njima piše znalački i studiosno. Naročito je prisno i teško doživljavao tragediju španskog naroda koji je (kako on kaže) u doba građanskog rata bio prepolovljen bedomom nesporazuma i mržnje. Njega se agonija Španske republike bolno dojmila ne samo zato što je stotinama niti bio vezan za život i sudbinu zemlje koju je tako temeljito poznao i volio, nego i zbog toga što je kao napredni intelektualac-ljevičar bio svjestan da su u Španiji bili stavljeni na ispit i savjest Evrope i snage njenih demokratija. Njihov poraz je bio samo uvod u dalje poraze (od kojih je München možda najtipičniji) i preludij tragedije koja je kroz kratko vrijeme potresla cijelo čovječanstvo i u kojoj je i sam Kalmi Baruh izgubio svoj život.

Posmatramo li, međutim, životno djelo Kalmija Baruha kroz aspekt i život jevrejske zajednice, kojoj je on čvrsto pripadao i čiji je istaknuti pretstavnik bio, tada izuzetnu važnost imaju oni njegovi radovi koje je posvetio sefardskoj narodnoj pjesmi (romancero judéo-español). Pored solidne kulture erudita i sjajnih svojstava koje je pokazao u obradi književnih tema, valja istaći da je Kalmi Baruh po prevashodstvu bio filolog. Poznavao je temeljito većinu evropskih jezika: španski, talijanski, francuski, njemački, ruski i engleski; a pored toga latinski, arapski i hebrejski. On je prvi od bosanskih sefarada koji se izučavanju stranih jezika nije posvetio ni iz amaterske radoznalosti niti radi materijalne koristi, koju donosi poznavanje stranih jezika, nego čisto kao naučnom i sociološkom fenomenu. Na tom polju zabilježio je znatne uspjehe. Nas, naravno, najviše zanimaju radovi koje je on dao izučavajući španski idiom Sefarada na Balkanu i njihove narodne pjesme (romancero).

O jeziku i narodnim pjesmama sefardskih (španjolskih) Jevreja pisali su mnogi Jevreji (Abraham Danon, Avram Kapon, Dr. Moric Levi, Laura Papo, Jakov Maestro i dr.), Španci (Ramon Menéndez Pidal, Rodolfo Gil, R. Cansinos-Assens, Angel Pulido Fernández, Menéndez i Pelayo); Nijemci (Keyserling, M. L. Wagner), Englezi (Johnson, i dr.). Mnogi učenjaci i filolozi, političari i istoričari bili su zadivljeni fenomenom da su Jevreji, koji su dekretom Katoličkog kraljevskog para Ferdinanda i Izabele (los reyes catolicos) 1492 godine izagnani iz Španije, kroz nekoliko vijekova sačuvali i jezik i narodne pjesme stare svoje postojbine. Šta više, oni su kao došljaci Jevrejima starosjediocima na Balkanu i Levantu nametnuli svoj španjolski idiom kao maternji jezik i naučili ih da pjevaju romanse o španskim kraljevima, junacima, hidalgima i donama. Ta jedinstvena kulturna, sociološka i filološka pojava dražila je maštu i budila radoznalost mnogih duhova Evrope, a naročito Španije. Neke je to zavodilo u romantičarski zanos, te su pisali sa pretjeranim oduševljenjem i o Sefardima i o njihovom folklornom blagu. Izvjesni, veoma utjecajni, političari u Španiji išli su tako daleko da su i u parlamentu (Cortes) pokrenuli pitanje repatrijacije svih Sefarada u Španiji itd. Učene filologe zanimala je najviše naučna strana problema. Među njima bilo je učenjaka svjetskog glasa, kao što je Ramon Menéndez Pidal koji je na osnovu proučavanja jezika i narodnih pjesama Sefarada dao nauci trajne priloge i utrao nove staze za izučavanje cjelokupnog narodnog pjesništva Španije. Kalmi Baruh je bez sumnje od svih Jevreja najbolje poznavao i najdublje ušao u analizu sefaradskog idioma i sefaradske narodne pjesme. Zasluga Danona, Kapona, Laure Papo pa i Dr. M. Levija bila je više u tome što su bilježili narodni folklor i na taj način donekle sačuvali za istoriju taj dragocjeni materijal, nego što bi njihovi radovi na tom području dali neku temeljitiju naučnu analizu ili sintezu trajne vrednosti. Nedostajao im je analitički duh i naučni metod Kalmija Baruha. I pred učenim nejevrejima, od kojih možda neke i nije dostigao učenošću, on je nesumnjivo imao prednost na tom području.

Bolje od njih poznavao je sredinu i život Sefarada a, što je svakako važno, i velika ljubav prema svojoj, jevrejskoj zajednici učinila je da je mogao dati bogati prilog za upoznavanje materijalnih i psiholoških uzroka pojavnih izraza jezika i pjesme Sefarada. Tako je dao radove trajne vrednosti, ne možda po obimu obuhvaćenog materijala, koliko po istorisko-naučnoj analizi i ocjeni koja je dokumentovana faktološki i fenomenološki. Izgleda da je njegova periodizacija istoriskog razvoja jezika i pjesme Sefarada postala solidna osnova sa koje nauka ubuduće može da produži izučavanje cjelokupnog života sefardske etničke grupe. Zaista treba žaliti što je njegova smrt prekinula na Slavenskom jugu razvoj jedne istina specifične naučne grane ali koju je Kalmi Baruh svojim bogatim priložima uzdigao na zavidan stepen.

Kao jevrejski kulturni i prosvjetni radnik Kalmi Baruh je pripadao onoj vrsti ljudi koji su se rijetko isticali u prvim redovima, ali bez čije aktivne i nesebične saradnje sefardska sredina Bosne i Hercegovine ne bi bila u stanju da doživi temeljiti kulturni preobražaj i da postigne onako vidne uspjehe. Svojom bistrom pameti, veoma razvijenim osjećajem odgovornosti i naročito svojim poštenim i naprednim gledanjem na život i društvene probleme vršio je snažan utjecaj na svoje sunarodnjake, naročito na omladinu. Tih i staložen, sa mirom koji je besumnje bio odraz njegove unutarne harmonije i koji je zračio iz svakog njegovog pokreta, iz svake njegove iznesene misli, Kalmi Baruh je uživao ugled kao rijetko koji naš intelektualac. Zvali su ga „mali Spinoza“, vjerovatno zbog njegovog ličnog poštenja, nekompromisnog stava u životnim naziranjima i zbog njegovog strasnog služenja istini. Nije bio blistav govornik, ali na javnim skupovima i društvenim sastancima njegovu su riječ svi sa poštovanjem slušali i vjerovali joj. Nije bio pučki tribun (za taj poziv kod njega je bilo suviše intelekta a premalo taštine) ali je bio miljenik naroda. Svojom nenametljivom pojavom, finim osmjehom i nekom, za njegovo biće svojstvenom, duhovitošću privlačio je ljude koji su nakon razgovora s njim ostajali još dugo očarani njegovom riječi. To su već u njegovim studentskim danima osjetili članovi akademskih društava „Bar Gioré“ i „Esperanze“ u Beču. U najvećem i najuticajnijem kulturno-prosvjetnom društvu bosansko-hercegovačkih Jevreja „Benevolencija“ bio je dugo sekretar i član Glavnog odbora. Tu, na sjednicama, gdje se nije govorilo za publiku, Kalmi Baruh je snažno djelovao i uticao na to da prosvjetni i kulturni naponi jevrejske zajednice budu usmjereni cjelishodnim putevima. U jevrejskoj omladinskoj radničkoj zajednici „Matatja“, koja je tokom NOB-a dala ptiličan broj prvoboraca i političkih radnika, Kalmi Baruh je svojim naprednim stavom marksiste hrabrio borbenu poletnost omladine i doprineo političkom izgrađivanju jevrejskih omladinaca i radnika u Sarajevu. I u svim ostalim humanim i kulturno-prosvjetnim jevrejskim organizacijama njegova riječ je rado slušana i uvažavana. Takvi intelektualci, dobri sinovi

svog naroda djeluju u svojoj sredini kao dobri kvasac koji podiže tijesto i daje prijatan ukus hljebu.

Ne manje poštovan i cijenjen bio je u nejevrejskoj sredini Sarajeva. I tu su ga odmah upoznali i zavoljeli radi njegovog poštenja i savjesti, radi naprednog stava u društvenim političkim pitanjima i radi njegove široke kulture i stručnosti. Kao dugogodišnji profesor gimnazije odgojio je mnoge generacije daka i u njima razvio ljubav za učenje francuskog jezika i književnosti. U časopisu „Pregled“ važio je kao aktivan saradnik čiji su književni prilozi i prikazi bili cijenjeni i rado čitani. Naročito su njegova predavanja na Narodnom univerzitetu privlačila mnogobrojnu i odabranu publiku. Kako je politički pripadao grupi naprednih profesora, to je zajedno s njima imao da izdrži jak pritisak političke reakcije i nenarodnih režima bivše Jugoslavije. Bio je izložen raznim šikanama i političkim progonima. Radi svog nekompromisnog političkog stava premjestili su ga po kazni iz Sarajeva u Sinj. Ali sve te nedaće primao je sa filozofskim mirom i sa osmjehom. Bio je svjestan da nikakav pritisak neće moći da mu slomije karakter i da ga učini izdajnikom naprednih ideja. Poslije dramatskih događaja u toku 1941 godine njegovo oronulo zdravlje nije mu dopustilo da se uvrsti u redove Narodnooslobodilačke vojske i da u njoj uzme aktivnog učešća. To je bila velika šteta, jer bi čovjek njegove intelektualne snage, njegove političke izgrađenosti i njegovog ličnog poštenja učinio dragocjene usluge pokretu kome je i srcem i dušom pripadao. Ovako ga je okupator, nezaštićena i bespomoćna dograbio na Cetinju i odvuкао u Njemačku pripremivši mu mučeničku smrt sa planskom i zločinačkom pedanterijom koja je nacistima bila svojstvena.

Za takvim čovjekom kao što je Kalmi Baruh mi, malobrojni preživjeli Jevreji Jugoslavije naročito žalimo, mada je broj zaslužnih Jevreja koji su izginuli i pobijeni tokom rata tragično velik. Žalimo što je iz naše sredine nestao čovjek koji je svojim radovima mnogo doprineo da se uobličī njena kulturna fizionomija i koji se svojim ličnim životom ugradio u najčvršće tkivo njene moralne potke. Zahvaljujući njemu i njemu sličnima naša jevrejska sredina mogla je da harmonično uraste u opštu jugoslovensku zajednicu i da pritom sačuva svoja specifična pozitivna kulturna i karakterna svojstva. Svojim životom i smrću Kalmi Baruh pretstavlja ne mali doprinos bosansko-hercegovačkih Jevreja opštoj borbi naprednih snaga jugoslovenskih naroda protiv mračnjaštva i tiranije svake vrsti, za uzvišene slobodarske ciljeve čovječanstva.

Njegovoj uspomeni posvećeni su ovi reci.